

**PRZEGLĄD ZACHODNIOPOMORSKI
ROCZNIK XXXIII (LXII) ROK 2018 ZESZYT 1**

ANDRZEJ CHLUDZIŃSKI
Wydawnictwo JASNE
e-mail:biuro@wydawnictwo-jasne.pl

**MOTYWY BIBLIJNE W NAZEWNICTWIE GEOGRAFICZNYM
POMORZA ZACHODNIEGO (SZCZECIŃSKIEGO)**

Słowa kluczowe: Biblia, nazwy przeniesione, motywacja, Pomorze Zachodnie
Keywords: *The Bible*, shift-names, motivation, Western Pomerania

Wprowadzenie

W artykule przedstawiono ślady dawnych i obecnych motywacji biblijnych, które można odczytać z nazw miejscowych i terenowych, zarówno niemieckich, jak i polskich, powstałych przez wieki¹. Z oczywistych względów brak tu nazewnictwa słowiańskiego. W głównej mierze są to toponimy nawiązujące do sfery religijnej, choć niekoniecznie wynikającej z niej bezpośrednio. W większym stopniu chodzi o wpływ kultury religijnej mieszkańców na tworzenie przez nich nazw, także o charakterze niezwiązanym z kultem.

¹ Podobną tematykę podejmowałem już wcześniej, por. *Wierzenia i obrzędy religijne mieszkańców powiatu kołobrzeskiego w świetle nazw geograficznych*, „Nasze Pomorze. Rocznik Muzeum Zachodnio-Kaszubskiego w Bytowie”, 2001 (2000), nr 2, s. 237–244; *Baśniowe nazewnictwo na Pomorzu*, w: *Barwy świata baśni*, red. U. Chęcińska, Szczecin, 2003, s. 129–137; *Ślady wierzeń mieszkańców powiatu białogardzkiego w świetle nazw geograficznych*, „Język, Szkoła, Religia” V, *Księga referatów z konferencji w Pelplinie 17–18 kwietnia 2009*, red. A. Lewińska, M. Chmiel, Pelplin, 2010, s. 70–78; *Niebo, piekło i ich wysłannicy w nazewnictwie pomorskim*, w: *Wielkie Pomorze. Wierzenia i religie*, red. D. Kalinowski, Gdańsk–Słupsk, 2015, s. 241–263.

Materiał dotyczy Pomorza Zachodniego (Szczecińskiego)², czyli w przybliżeniu terenu dawnego województwa szczecińskiego w granicach sprzed reformy administracyjnej w 1999 roku. Nazwy pochodzą ze źródeł i opracowań polskich i niemieckich (ich wykaz na końcu artykułu), przy czym podaję jedynie zapis, lokalizację obiektu (aktualną) i skrót źródła, niekiedy etymologię toponimu, a zainteresowani czytelnicy samodzielnie sięgną po więcej danych. Pomijam nazwy relacyjne oraz zawierające człon *Bóg*, niem. *Gott* oraz *krzyż*, niem. *Kreuz* ze względu na ich różne możliwości motywacyjne i interpretacyjne.

Po wyrazie hasłowym następuje określenie charakteru obiektu, jego lokalizacja względem najbliższej miejscowości i powiatu (według obecnych podziałów administracyjnych), zapisy źródłowe oraz etymologia, niekiedy wspólna dla kilku toponimów. Jeżeli omawiany obiekt miał kilka nazw, analizuję tylko te, które dotyczą tematu. W celu ukazania powiązań między obiektami stosuję odsyłacze (→).

Słownik nazw

Adam i Ewa

1. stawy (dwa?) w Krajniku Górnym, pow. gryfiński: brak n. niem., *Adam i Ewa* 2001 SNFPZ 27.

Nazwa jako określenie pierwszej pary ludzkiej, biblijnych prarodziców – Adama i Ewy, por. BNOT 32, 116, Rdz³ 1, 26–27; 4, 25: *Adam raz jeszcze zbliżył się do swej żony i ta urodziła mu syna, któremu dała imię Set*; Rdz 3, 20: *Mężczyzna dał swej żonie imię Ewa, bo ona stała się matką wszystkich żyjących*; Rdz 4, 1: *Mężczyzna zbliżył się do swej żony Ewy. A ona poczęła i urodziła Kaina*.

² Niniejszy tekst został wygłoszony na konferencji „Sacrum w krajobrazie kulturowym ziemi choszczeńskiej i Pomorza Zachodniego”, Choszczno, 10.06.2016 r. W tym roku – jubileuszowym ze względu na rocznicę chrztu Polski (966 r.) – przygotowałem opracowania tego tematu także w odniesieniu do Pomorza Środkowego (Koszalińsko-Słupskiego) i Wschodniego (Gdańskiego) na konferencji: VIII Humanistyczny Wiatr od Morza „Między sacrum a profanum. Literatura – kultura – język – dydaktyka”, Ustka, 2.–4.06.2016 r. (druk: A. Chłudziński, *Motywy biblijne w nazewnictwie geograficznym Pomorza Środkowego (Koszalińsko-Słupskiego)*, w: *Między sacrum a profanum. Rozważania i dylematy*, red. G. Różańska, Kraków, [2017], s. 311–327) oraz XX Międzynarodowa i Ogólnopolska Konferencja Onomastyczna „Onomastyka – Neohumanistyka – Nauki społeczne”, Kraków, 21.–23.09.2016 r. (w druku).

³ Skrótów ksiąg biblijnych za: *Biblia Tysiąclecia*, Poznań, 2003, Biblia.deon.pl/menu.php?st_id=4 (8.09.2016). Wykaz wykorzystanych skrótów na końcu artykułu.

Adamowice

1. wieś, gm. Myślibórz, pow. myśliborski: *Adamsdorf* przed 1945, *Adamowice* 1945–1950, *Sulimierz* 1951 Rosp 318, 2002 SWNGPZ 209, 2015 WUNMC 2141.

Pierwotnie n. niem. *Adamsdorf*, złożona z n.o. *Adam*, pol. ts. i ap. *Dorf* ‘wieś’. Trudno jednak wskazać motywację – czy chodziło o biblijnego *Adama*, por. wyżej (i jego symboliczny patronat), czy o właściciela o takim imieniu (wówczas n. dzierżawcza).

N. pol. przejściowa *Adamowice* nawiązuje semantycznie do pierwotnej, została zaadaptowana słowotwórczo. Por. n.m. typu *Adamek*, *Adamin*, *Adamki*, *Adamowice*, *Adamowo*, *Adamów* w całej Polsce NMPol I 2–6.

Ponieważ tu i dalej chodzi tylko o pol. n. przejściowe, można przypuszczać, że zostały nadane spontanicznie przez osadników, którzy jako pierwsi Polacy na tych ziemiach po wojnie czuli się jak Adam – pierwszy człowiek.

Adamowo

1. piąte jezioro drawieńskie, na płd. Drawna, pow. choszczeński: *Grosser See oder Düpe See (Dupten See)* przed 1945, *Adamowo*, *Dubie Południowe* 1945–1950, *Dubie* 2001 SNFPZ 120.

Jw.

Adamów

1. wieś, gm. Drawno, pow. choszczeński: *Hassendorf* przed 1945, *Adamów* 1945–1950, *Żółwino* 1951 Rosp 391, 2002 SWNGPZ 258, 2015 WUNMC 2638.

Jw.

Arka Noego

1. gład narzutowy, 4 km na wsch. od Dolic, pow. stargardzki: *Arka Noego* Tpstarg 111.

Noe to biblijny potomek Kaina, ojciec odrodzonej ludzkości i bohater potopu, który w zbudowanej *arce* ocalał wszelkie gatunki stworzeń BNOT 206, por. Rdz 6, 9–22: *Noe, człowiek prawy, wyróżniał się nieskazitelnością wśród współczesnych sobie ludzi; w przyjaźni z Bogiem żył Noe. (...) Gdy Bóg widział, iż ziemia jest skażona, że wszyscy ludzie postępują na ziemi niegodziwie, rzekł do Noego: „Postanowiłem położyć kres istnieniu wszystkich ludzi, bo ziemia jest pełna wykroczeń przeciw mnie; zatem zniszczę ich wraz z ziemią. Ty zaś zbuduj sobie*

arkę z drzewa żywicznego, uczyni w arce przegrody i powlecż ją smołą wewnątrz i zewnątrz. A oto, jak masz ją wykonać: długość arki – trzysta łokci, pięćdziesiąt łokci – jej szerokość i wysokość jej – trzydzieści łokci. (...) Ja zaś sprowadzę na ziemię potop, aby zniszczyć wszelką istotę pod niebem, w której jest tchnienie życia; wszystko, co istnieje na ziemi, wyginie, ale z tobą zawrę przymierze. Wejdziesz przeto do arki z synami twymi, z żoną i z żonami twych synów. Spośród wszystkich istot żyjących wprowadź do arki po parze, samca i samicę, aby ocalały wraz z tobą od zagłady (...). I Noe wykonał wszystko tak, jak Bóg polecił mu uczynić.

N. obiektu za względu na jego wielkość oraz kształt, przypominający łódź.

Bethanien

1. wieś, gm. Recz, pow. choszczeński: **Bethanien** 1825, 1935, *Rajsko* 1951 Rosp 267, 2002 SWNGPZ 178, NMPol X 84, 2015 WUNMC 1837.

Pierwotnie n. niem. równa n.m. *Bethanien*, pol. *Betania* – wieś znajdująca się, zgodnie z danymi biblijnymi, u wschodnich zboczy Góry Oliwnej, w odległości ok. 3 km od Jerozolimy, związana ze św. Martą i św. Łazarzem BNOT 71, por. J 11, 17–19: *Kiedy Jezus tam przybył, zastał Łazarza już do czterech dni spoczywającego w grobie. A Betania była oddalona od Jerozolimy około piętnastu stadiów i wielu Żydów przybyło przedtem do Marty i Marii, aby je pocieszyć po bracie; Mk 11, 1–11: Gdy się zbliżali do Jerozolimy, do Betfage i Betanii na Górze Oliwnej, posłał dwóch spośród swoich uczniów (...). Tak przybył do Jerozolimy i wszedł do świątyni. Obejrzał wszystko, a że pora była już późna, wyszedł razem z Dwunastoma do Betanii.*

Nazwy tego typu były tworzone w celu podkreślenia spokojnego życia w danej okolicy lub niezwykłych korzyści otrzymywanych w tym miejscu, mają więc charakter kulturowy, ale metaforyczny. Swego rodzaju kontynuacją semantyczną jest pol. n. *Rajsko* od podstawy *raj*.

Betlejem

1. wcześniej osada, dziś część Choszczna, pow. choszczeński: brak n. niem., **Betlejem** 1945–1950, *Choszczno-Osiedle Południe* 2002 SWNGPZ 41;

2. przysiółek Recza, zaginął do końca XIX w., pow. choszczeński: **Bethlehem** ok. 1850 B;

3. głąz, na polach Krępcewa, na zach. od drogi Morzyca – Krępcewo, pow. stargardzki: **Bethlehem** przed 1945 HPF 153.

N. tego typu nadaje się zwykle uboższym wybudowaniom, zazwyczaj położonym poza zwartą wsią, poprzez skojarzenie z ubogą szopką, por. ap. *betlejemka* ‘mała, uboga chata lub szopa kryta słomą’ Sychta I 36, w nawiązaniu do n.m. *Betlejem* ‘miasto Dawida’ BNOT 72 – biblijnego miejsca narodzin Jezusa, w stajence, por. Łk 2, 4: *Udał się także Józef z Galilei, z miasta Nazaret, do Judei, do miasta Dawidowego, zwanego Betlejem, ponieważ pochodził z domu i rodu Dawida*; Łk 2, 6–7: *Kiedy tam [w Betlejem] przebywali, nadszedł dla Maryi czas rozwiązania. Porodziła swego pierworodnego Syna, owinęła Go w pieluszki i położyła w żłobie, gdyż nie było dla nich miejsca w gospodzie*; dziś nhebr. *Bet Lechem*, arab. *Bajt Lahm*, miasto w Autonomii Palestyńskiej.

Obiekt nr 3: Holsten podaje, że n. nadana w 1578 roku po powrocie Lupolda von Wedel z Krępcewa z podróży do Ziemi Świętej – głąz znajdował się jakoby w takiej odległości od starego zamku w Krępcewie jak Betlejem od Jerozolimy (ok. 10 km), w rzeczywistości bliżej, bo ok. 2–3 km.

Dziś w Polsce jest kilka miejscowości o n. *Betlejem*, por. 2015 WUNMC 64–65.

Christus Berg

1. góra, pow. gryfiński: *Christus Berg* przed 1945, *Krzyki* 2001 SNFPZ 225.

N. niem., złożona z n.o. *Christ(us)*, pol. *Chrystus* ‘Pomazaniec (tytuł Jezusa z Nazaretu)’ BNOT 90, ok. 530 razy w NT, i ap. *Berg* ‘góra’; por. n.m. *civitate Cristburg* 1200, *novo Christiborc* 1249, *Cristiburg* 1250, *Cristburg* 1258, *Kiszpork* 1641, *Christburg* ok. 1790, 1941, dziś miasto Dzierzgoń i wieś Stary Dzierzgoń, pow. sztumski PMT IV 43–44, NMPol II 495; *Cristfelde* (1350) 1397, *Christenfelde* 1350, *Christfelde* 1412, 1937, *Krisuelt*, wsi *Krisuelta*, z *Krizwelta* 1565, *Christfeldt* 1664, *Krystfeld* 1765, dziś Chrzastowo, gm. Człuchów, pow. człuchowski NMPol II 97, Chl Człuchów 268.

Davids Berg

1. góra, na pld. Trzebiatowa, pow. gryficki: *Davids Berg* przed 1945, *Góra Dawida* 2001 SNFPZ 146, 566;

2. góra, 0,5 km na w. od Trzebiatowa, pow. stargardzki: *Davids Berge* przed 1945, *Góra Dawida* 2001 SNFPZ 146, 566.

Niem. n.o. *David*, pol. *Dawid* (tu w gen. z końc. -s) to w *Biblii* ‘najmłodszy syn Jessego z Betlejem, namaszczonej przez Samuela na króla’, a Jezus nosi tytuł „syn Dawida” BNOT 95, por. 1 Sm 16, 11–13: *Samuel więc zapytał Jessego: „Czy to już wszyscy młodzieńcy?” Odrzekł: „Pozostał jeszcze najmniejszy, lecz on pasie owce”*.

Samuel powiedział do Jessego: „Poślij po niego i sprowadź tutaj, gdyż nie rozpoczniemy uczty, dopóki on nie przyjdzie”. Posłał więc i przyprowadzono go: był on rudy, miał piękne oczy i pociągający wygląd. – Pan rzekł: „Wstań i namaść go, to ten”. Wziął więc Samuel róg z oliwą i namaścił go pośrodku jego braci. Począwszy od tego dnia duch Pański opanował **Dawida**; 2 Sm 2, 4: Przybyli ludzie z Judy i namaścili Dawida na króla nad domem Judy; Mt 1, 1: Rodowód Jezusa Chrystusa, syna **Dawida**, syna Abrahama. II człon to ap. niem. *Berg* ‘góra’.

Trudno stwierdzić, czy w tej n. chodzi właśnie o tę postać biblijną. Niekiedy Żydów określano imieniem schematycznym, podobnie jak Anglika czy Amerykanina nazywa się *Johnem*, a Niemca *Klausem* lub *Helmutem*. Stąd nazwy zawierające antroponim *Abraham* czy *David* na Pomorzu⁴. W całości mogła to być n. dzierżawcza, ale też ironiczna, ośmieszająca, nadana przez sąsiadów nie-Żydów.

Dziewicza Kępa

1. wysepka, pow. policki: *Jungfern-Werder* przed 1945, **Dziewicza Kępa** 2002 SWNGPZ 61.

Pierwotnie n. niem., złożona z ap. *Jungfer*, *Jungfrau* ‘dziewica, panna’ (epitet Maryi, matki Jezusa), por. BNOT 184, Łk 1, 26–27: *W szóstym miesiącu posłał Bóg anioła Gabriela do miasta w Galilei, zwanego Nazaret, do Dziewicy poślubionej mężowi, imieniem Józef, z rodu Dawida; a Dziewicy było na imię Maryja, i ap. Werder* ‘żuława, wysepka’. N. pol. jest jej kalką (tłumaczeniem).

O ile w n.m. taki patronat jest pewny lub bardzo prawdopodobny, o tyle w n. terenowej użycie członu *Jungfern* służy raczej określeniu dziewiczości obiektu w sensie niedostępności przez człowieka.

Dziewoklicz

1. kąpielisko, Szczecin: *Jungferberg*, *Stettin-Jungferberg* przed 1945, **Dziewoklicz**, *Szczecin-Dziewoklicz* 1951 Rosp 67, 2002 SWNGPZ 61, 211, 2015 WUNMC 452.

Jw., II człon to ap. niem. *Berg* ‘góra’. N. pol. jest jej niepełną kalką, z II członem równym ap. stpol. *klicz* ‘zawołanie, okrzyk, hasło’ SES II 222, por. n.m. *Klycze* (1422) 1456, *Clicze* 1428, *Clycze* 1484, dziś *Klice*, gm. Regimin, pow. ciechanowski, woj. maz. NMPol IV 495; *de Dzewoclicza* 1393, *Dzewoklucz* 1471,

⁴ Por. A. Chludziński, *Ślady żydowskie w toponimii pomorskiej*, w: *Żydzi oraz ich sąsiedzi na Pomorzu Zachodnim w XIX i XX wieku*, red. M. Jaroszewicz, W. Stępiński, Warszawa, 2007, s. 412–413.

z *Dziewoklicza* 1564–1565, dziś *Dziewoklucz*, gm. Budzyń, pow. chodzieski, woj. wlkp. NMPol II 507, w tej. n. adideacja (skojarzenie) II członu z ap. stpol. *klucz* w znaczeniu ‘źródło’.

Golgota

I. wzgórze, w Barlinku, pow. myśliborski: *Goldowskys Berg* przed 1945, **Golgota** 1945–1950, *Piastowskie Wzgórza* 2001 SNFPZ 338.

N. przeniesiona z biblijnej n. aram. *gulgota*, pol. *Golgota* ‘miejsce ukrzyżowania Jezusa, poza murami Jerozolimy’ BNOT 128, por. Mk 15, 22: *Przyprawdzili Go* [Jezusa – dop. A.C.] *na miejsce Gulgota, to znaczy miejsce Czaszki*; J 19, 17: *A On sam, dźwigając krzyż, wyszedł na miejsce, zwane Miejscem Czaszki, które po hebrajsku nazywa się Gulgota*; Mt 27, 33: *Gdy przyszli na miejsce zwane Gulgota, to znaczy Miejscem Czaszki*.

N. nadawana terenom trudno dostępnym, miejscom wymagającym większego nakładu pracy⁵. Por. kilka miejscowości o ts. n. w Polsce 2015 WUNMC 541, na Pomorzu Środkowym i Wschodnim spotykana także łac. wersja n. – Kalwaria.

Himmelfahrt See

I. bagno, na płd. Nadarzyna, pow. choszczeński: *Billerbecker See, Himmelfahrt See* przed 1945, *Nadarzyńskie Jezioro (Nadarzyckie)* 2001 SNFPZ 302.

N. niem., złożona z ap. *Himmelfahrt* ‘wniebowstąpienie’ i ap. *See* ‘jezioro’, por. Dz Prolog: *Dzień Wniebowstąpienia*, 1, 9: *Po tych słowach* [Jezus – dop. A.C.] *uniósł się w ich obecności w górę i obłok zabrał Go im sprzed oczu*; Łk 24, 51: *A kiedy ich błogosławił, rozstał się z nimi i został uniesiony do nieba*; Mk 16, 19: *Po rozmowie z nimi Pan Jezus został wzięty do nieba i zasiadł po prawicy Boga*.

II człon to ap. niem. *Berg* ‘góra?’. Nawiązanie w n. do sytuacji biblijnej zapewne metaforyczne, może ze względu na fakt czyjejś śmierci w tym bagnie i jego „wniebowstąpienie”.

Jakobsdorf

I. wieś, gm. Dobrzany, pow. stargardzki: *Jacobstorp* 1539, *Jacobsdorff* 1618, *Jakobsdorf* 1780, *Błotno* 1951 Rosp 14, 2002 SWNGPZ 28, NMPol I 228, Tpstarg 35, 2015 WUNMC 107;

⁵ Por. J. Treder, *Nazwy importowane w toponimii Kaszub*, „Onomastica” 1981, t. XXVI, s. 61–82; H. Borek, *Górny Śląsk w świetle nazw miejscowych*, Opole, 1988, s. 215.

2. wieś, gm. Goleniów, pow. goleniowski: **Jacobsdorf** 1618, 1789, 1834, **Jakobsdorf** przed 1945, *Czanowo* 1945–1950, *Danowo* 1951 Rosp 49, NMPol II 264, 2002 SWNGPZ 49, 2015 WUNMC 330;

3. kolonia (powstała na początku XX w. na miejscu zaginionej wsi średniowiecznej), gm. Drawno, pow. choszczeński: **Iacopstorp** 1332, **Jacobsdorf** 1510, przed 1945, *Kostrzewa* 1951 Rosp 139, 2002 SWNGPZ 105, NMPol V 179, 2015 WUNMC 960.

W *Biblii* spotykamy kilka osób o imieniu *Jakub*, przede wszystkim ‘syn Izaaka i Rebeki, brat Ezawa’ BNOT 143, por. Rdz 27, 30: *Gdy Izaak wypowiedział swe błogosławieństwo nad **Jakubem** i gdy ten tylko co odszedł od niego, wrócił z łowów brat **Jakuba**, Ezaw; Rdz 29, 1–10: **Jakub**, wyruszywszy w dalszą drogę, powędrował do ziemi synów Wschodu. Tam ujrzał studnię w polu i trzy stada owiec wylegających się wokół niej; (...) A gdy **Jakub** ujrzał Rachelę, córkę Labana, brata swej matki, i trzodę tegoż Labana, zbliżył się, odsunął kamień znad otworu studni i napoił trzodę Labana; J 4, 5–6: Przybył [Jezus – dop. A.C.] więc do miasteczka samarytańskiego, zwanego Sychar, w pobliżu pola, które [niegdyś – dop. A.C.] dał **Jakub** synowi swemu, Józefowi.*

Prawdopodobnie trzy omawiane miejscowości mają rodowód średniowieczny. Można więc przypuszczać, że ich patronem był właśnie biblijny *Jakub*, którego imię jest utrwalone m.in. w wyrażeniu „studnia Jakubowa” (artezyjska). Oczywiście możliwe też, że były to typowe n. dzierzawcze, w których zawarto nazwę osobową właściciela. Jej drugi człon to ap. śrdniem. *dorp*, gniem. *Dorf* ‘wieś’.

Tu należy podać, że n.m. Jakobshagen, dziś Dobrzany, miasto, pow. starogardzki, nie ma proveniencji biblijnej, pochodzi od n.o. założyciela miasta *Jakoba de Gunterberch*, por. SEMiG 74, NMPol II 383, Tpstarg 44.

Jakobsthal

1. osada †, gm. Węgorzyno, pow. łobeski: **Jakobsthal** 1895, **Jacobsthal** 1922, *Ciechocin* 1951 Rosp 38, SWNGPZ 43, Tpstarg 40, NMłob 43.

Jw. II człon to ap. niem. *T(h)al* ‘dolina’.

Janowo

1. wieś, gm. Karnice, pow. gryfiński: **Johannisthal** 1784, 1834, 1940, **Janowo** 1951 Rosp 102, NMPol IV 79, 2002 SWNGPZ 83, Chl Karnice 103, 2015 WUNMC 707;

2. wieś, gm. Lipiany, pow. pyrzycki: **Johannisberg** po 1850, 1944, **Janowo** 1945–1950, *Osetna* 1951 Rosp 224, 1968 Rymar P 172, 2002 SWNGPZ 153, NMPol VIII 160, 2015 WUNMC 1499.

Kilkanaście osób o imieniu *Jan* spotykamy w *Biblii*, tu istotny jeden z Nowego Testamentu, syn Zachariasza, zwany Chrzcicielem, gdyż chrzczył ludzi w rzece → Jordan i głosił przyjsie mesjasza, por. BNOT 144, Mt 3, 1–6: *W owym czasie wystąpił Jan Chrzciciel i głosił na Pustyni Judzkiej te słowa: „Nawróćcie się, bo bliskie jest królestwo niebieskie”*. (...) *Wówczas ciągnęły do niego [Jana Chrzciciela – dop. A.C.] Jerozolima oraz cała Judea i cała okolica nad Jordanem. Przyjmowano od niego chrzest w rzece Jordan, wyznając przy tym swe grzechy; Mt 11, 11: Zaprawdę, powiadam wam: Między narodzonymi z niewiast nie powstał większy od Jana Chrzciciela; J 3, 23–24: Także i Jan był w Ainon, w pobliżu Salim, udzielając chrztu, ponieważ było tam wiele wody. I przychodzili [tam] ludzie i przyjmowali chrzest. Nie wtrącono bowiem jeszcze Jana do więzienia.*

Pierwotna n. niem. składała się dwóch członów: n.o. *Johann*, pol. *Jan*, w dopełniaczu i ap. *T(h)al* ‘dolina’ lub *Berg* ‘góra’, a więc całość można przetłumaczyć jako ‘Dolina/Góra Jana (Janowa)’. Możemy ją zaliczyć do dzierżawczych (oznaczających przynależność obiektu do wskazanego w nazwie właściciela). Jednak forma n.o., zakończona na *-is* (a nie *-es*), może wskazywać jednak na to, że w nazwie nie chodzi o człowieka imieniem *Johann* z XIX-wiecznego niemieckiego Pomorza, ale właśnie o *św. Jana Chrzciciela* – wtedy nazwa miałaby charakter kulturowy, gdyż wiązałaby się z motywacją religijną, związaną z wiarą w opiekę świętego nad tym miejscem.

Tego typu nazwy były na Pomorzu bardzo popularne, spotkać można w XIX i XX wieku, np. *Johanneshof*, *Johannishof* ‘Dwór (św.) Jana’, *Johannesthal*, *Johannisthal* ‘Dolina (św.) Jana’, *Johannesruh* ‘Spokój Jana’. Por. też n.m. *Col. Johannisberg* ok. 1860, *Jania góra* 1882, dziś *Jania Góra*, gm. Świekatowo, pow. świecki, woj. kuj.-pom. NMPol IV 53; *Iohannisdorf* 1319, *Johansdorf* 1796–1802, *Janowo* albo *Janowa Góra*, niem. *Johannisdorf* 1882, dziś *Janowo*, gm. Kwidzyn, pow. kwidzyński, woj. pom. NMPol IV 77, także inne miejscowości o nazwie *Janowo*, *Janów* NMPol IV 77–82 i podobnych.

Po 1945 roku Polacy n. częściowo przetłumaczyli i dostosowali do polskiego systemu językowego, tworząc formę *Janowo* (n.o. *Jan* + formant *-owo*), co było bardzo nietypowym zjawiskiem w tamtym czasie, kiedy starano się usuwać wszelkie ślady dotychczasowych, niemieckich nazw. Zapewne dlatego n. obiektu 2 została zmieniona.

Jerusalem

1. kiedyś osada, dziś cz. Trzebiatowa, pow. gryficki: **Jerusalem** przed 1945 HPF 153 (Holsten podaje, że osada założona już w 1594 roku), **Jerusalem**, *Trep-tow-Jerusalem* przed 1945, *Błogęcin*, *Trzebiatów-Błogęcin* 2002 SWNGPZ 27, 223, *Błogęcin* 1951 Rosp 14, 2015 WUNMC 101;

2. osada †, pow. choszczeński: **Jerusalem** b. *Marienwalde* 1840 B, przed 1945, *Jeziorany* 1945–1950, *Łączkowo* 1945–1950, *Jezierzany* 1951 Rosp 109, 2002 SWNGPZ 86, B;

3. osada leśna, gm. Drawno, pow. choszczeński: **Jerusalem** b. *Reetz* przed 1945, *Jeżewo* 1945–1950, *Jeżowo* 1945–1950, *Sicienko* 1951 Rosp 287, 2002 SWNGPZ 190, 2015 WUNMC 1957, B (Grzegorz J. Brzustowicz podaje, że była to na pewno dawna posiadłość cysterek z Recza do XVI wieku).

N. od biblijnej *Jerozolimy*, in. *Jeruzalem* ‘miasto założone przez (boga) Szalem’ BNOT 150, największe miasto Izraela, dziś stolica państwa Izrael, także jako symbol określenie społeczności wierzących oraz pośmiertnej nagrody, wymienione ok. 950 razy w *Biblii*, por. Tb 13, 10: *Niech wszyscy wołają i wysławiają Go* [Boga – dop. A.C.] w *Jerozolimie*; *Jerozolimo* – *miasto święte!*; Ga 4, 25: *Synaj jest to góra w Arabii, a odpowiednikiem jej jest obecne Jerusalem*; Hbr 12, 22: *Wy natomiast przystąpiliście do góry Syjon, do miasta Boga żyjącego, Jerusalem niebieskiego, do niezliczonej liczby aniołów, na uroczyste zebranie.*

N. nadawana miejscom o jakichś szczególnych lub pożądanym właściwościach. N. takie powstawały od XIV wieku do XVII wieku włącznie, przenoszono je na obiekty religijne, związane z męką Jezusa (charakter poważny, religijny), od XIX wieku nazywano tak odosobnione wzgórza i osiedla (n. żartobliwe, pamiątkowo-topograficzne), por. PNM 43, n.m. *Jeruzal*, *Jeruzale* NMPol IV 173–174, *Jerozolima*, *Jeruzal*, *Jeruzalem* w różnych regionach Polski 2015 WUNMC 738. Po 1945 roku n. omawianych obiektów zostały – zapewne ze względów ideologicznych – zmienione, w przypadku obiektu nr 1 n. *Błogęcin* stanowi śladowe nawiązanie tematyczne poprzez skojarzenie z wyrazem *błogi*.

Johannisberg

1. kiedyś osada, dziś część wsi Kaleń, gm. Świerzno, pow. kamiński: **Johannisberg** przed 1945, *Grębice* 1951 Rosp 91, 2002 SWNGPZ 76, 2015 WUNMC 617.

Por. → Janowo.

Johannishof

1. osada †, pow. policki: **Johannishof** przed 1945, *Jutroszewo* 1951 Rosp 112, 2002 SWNGPZ 88;

2. przysiółek wsi Cerkwica, gm. Karnice, pow. gryficki: **Johannishof** przed 1945, *Witomierz* 1951 Rosp 361, 2002 SWNGPZ 239, 2015 WUNMC 2377.

Por. → Janowo. II człon to ap. niem. *Hof* ‘dwór; zagroda, gospodarstwo’.

Johannist(h)al

1. osada †, pow. myśliborski: **Johannistal** przed 1945, *Trzebinia* 2002 SWNGPZ 224;

2. osada, gm. Resko, pow. łobeski: *Joachimsthal* [!] 1780, **Johannisthal** 1889, przed 1945, *Słowikowo* 1945–1950 SWNGPZ 195, 1951 Rosp 296, NMłob 139, 2015 WUNMC 2006.

Por. → Janowo.

Jordan

1. jezioro, między Kosinem a Brzeskiem, pow. pyrzycki: **Jordan-Pohl** przed 1945 HPF 149, **Jordan Pohl** przed 1945, **Jordan** 2001 SNFPZ 175;

2. obszar (dolina), na pld. wsch. Brzeska i pld. zach. Kosina, pow. pyrzycki: **Jordangrund** przed 1945 HPF 149, SNFPZ 175, **Jordan** 2001 SNFPZ 175;

3. potok, lewy dopływ Płoni, w dolinie → Jordan, na granicy między Brzeskiem a Kosinem, pow. pyrzycki: **Jordan** 1564 HE IV 33, **Jordan-Fließ** 1826 HPF 149, *Grenzgraben* 1922 HE IV 33, **Jordan** przed 1945, **Jordan** 2001 SNFPZ 175; jak podaje Robert Holsten, pojawienie się n. tego potoku jest łączone z działalnością misyjną na Pomorzu Ottona z Bambergu w 1124 roku;

4. staw, w Maciejewie, pow. goleniowski: **Jordan** HPF 149;

5. jezioro, pow. kamieński (wyspa Wolin): *lacum Gardino* 1186, **Jordan See** 1692 HPF 149, 1829, 1937, HPF 149, *Gerda-See* przed 1945, *Grodno* 1945–1950, *Gardno* 1951 Rosp 71, NWS 46, HE VII 44, 2002 SWNGPZ 66.

N. równa n. biblijnej rzeki *Jordan* ‘największa z rzek Palestyny; nad jej rze-
kami żyli prorocy, a Jan udzielał chrztu’ BNOT 157, dziś długość 251 km, por.
2 Krl 2, 6: *Wtedy rzekł Eliasza do niego: „Zostańże tutaj, bo Pan posłał mnie aż do
Jordanu”*; Mt 3, 5–6: *Wówczas ciągnęły do niego [Jana Chrzciciela] Jeruzolima
oraz cała Judea i cała okolica nad Jordanem. Przyjmowano od niego chrzest
w rzece Jordan, wyznając przy tym swe grzechy.*

Obiekty nr 1–4 o n. genetycznie niem., do przeniesionej n. *Jordan* dodawano w nich wyrazy charakteryzujące: dniem. *Pohl*, gnim. *Pfuhl* ‘kałuża, bajorro’, *Grund* ‘teren, obszar’, *Fließ* ‘rzeka, strumień’. W n. obiekcie nr 5, o genezie słow. od ap. *gard* ‘gród’, na gruncie niem. nastąpiła błędna adideacja (skojarzenie) z n. *Jordan* oraz dodanie ap. *See* ‘jezioro’.

Jungfernbrück, Jungfernholz

1. dwie osady, z czasem połączone, dziś osada leśna Paliczyno, gm. Trzebiatów, pow. gryficki: 1. ***Jungfernbrück*** 1789, *Paliczyno* 1951 Rosp 231, 2002 SWNGPZ 157, Chl Trzebiatów 40, 2015 WUNMC 1537; 2. ***Jungfernholz*** 1896, *Osiek* 1945–1950, *Osieki* 1951 Rosp 225, 2002 SWNGPZ 154, Chl Trzebiatów 40.

N. niem., złożona z ap. *Jungfer*, *Jungfrau* ‘dziewica, panna’ (epitet Maryi, matki Jezusa), por. BNOT 184, Łk 1, 26–27: *W szóstym miesiącu posłał Bóg anioła Gabriela do miasta w Galilei, zwanego Nazaret, do Dziewicy poślubionej mężowi, imieniem Józef, z rodu Dawida; a Dziewicy było na imię Maryja.*

Pierwotnie były dwie kulturowe n. niem., złożone z ap. *Jungfer* ‘jw.’ i ap. *Brücke* ‘most’ (w tym miejscu przepływa rzeczka Sarnia) lub *Holz* ‘las’. I człón pochodzi stąd, że las (*Jungfernholz*, pol. Osiecki Las) należał kiedyś do zakonnic z Trzebiatowa.

Por. n.m. *Jungwrowe*, *Jungfrouwe* (1258), *Jungfrauen berge* (1341) XVI w., *Jungferbergk* 1570, *Jungferberg* 1659, 1700, *Junkrowy* 1682, *Jungferberg alias Iunkrowo* 1749, *Junkrowy in. Jąkrowy*, niem. *Jungfernberg* 1925, dziś *Junkrowy*, wieś, pow. kościerski PMT I 58, NMPol IV 224 (w tej n. odwołanie do NMP, gdyż miejscowość została założona przez Krzyżaków).

Jungfern Werder

1. wysepka, pow. policki: ***Jungfern Werder*** przed 1945, *Żabi Chołm* 1951 Rosp 387, 2002 SWNGPZ 256;

2. las, 0,5 km na płn. zach. od jeziora Trzebień, pow. choszczeński: ***Jungfern Holz*** przed 1945, ***Paniński Lasek*** 2002 SWNGPZ 330.

Jw. O ile jednak w n.m. taki patronat jest pewny lub bardzo prawdopodobny, o tyle w n. terenowej użycie człónu *Jungfern* służy raczej określeniu dziewiczności obiektu w sensie niedostępności przez człowieka.

Kapernaum

1. osada, gm. Mieszkowice, pow. gryfiński: **Capernaum** 1809, **Kapernaum** 1821, **Vw Capernaum** 1833, **Vw. Kapernaum** 1934, **Kępa** 1945, 1945–1950 SWNGPZ 96, **Kępa Troszyńska** 1945 (?), 1951 Rosp 123, NMPol IV 419, 2002 SWNGPZ 96, 2015 WUNMC 836, Chl Mieszkowice 46.

Kafarnaum to ‘miasto w Galilei, na brzegu j. Kinneret, 4 km od ujścia Jordanu, dzis. Tell Hum’ BNOT 161, por. Mt 4, 12–13: *Gdy [Jezus] posłyszał, że Jan został uwięziony, usunął się do Galilei. Opuścił jednak Nazaret, przyszedł i osiadł w Kafarnaum nad jeziorem, na pograniczu Zabulona i Neftalego; Łk 4, 31: Udał się [Jezus] do Kafarnaum, miasta w Galilei, i tam nauczał w szabat; J 6, 16–17: O zmierzchu uczniowie Jego zeszli nad jezioro i wsiadłszy do łodzi, przeprawili się przez nie do Kafarnaum.*

N. niem. relacyjna, przeniesiona, w której n. biblijnej osady niem. *Kapernaum*, *Kafarnaum*, pol. *Kafarnaum*, później dodawany ap. *Vorwerk* ‘folwark’. Odwołanie do Biblii może ze względu na położenie osady nad stawem (Kafarnaum było nad jeziorem) lub na nieznany bliżej kontekst kulturowy.

Marianowo

1. wieś, gm. Marianowo, pow. stargardzki: **Marienvlet** 1295, **Marienfliess** (1320), **Marienfelt** [!] 1618, **Marienfliess** 1817, **Marianowo** 1951 Rosp 183, SEMiG 215, 2002 SWNGPZ 131, NMPol VI 520, Tpstarg 68, 2015 WUNMC 1238;

2. wieś, gm. Przybiernów, pow. goleniowski: **Kanterecke** 1317, **Kantreck** przed 1945, **Marianowo** 1945–1950, **Łoźnica** 1951 Rosp 177, 2002 SWNGPZ 127, NMPol VI 379, 2015 WUNMC 1183;

3. wieś, gm. Lipiany, pow. pyrzycki: *Meinhof* XIX w., 1905, przed 1945, *Majówka* 1945–1950, **Marianowo** 1945–1950, *Miedzyn* 1951 Rosp 188, 1968 Rymar P 168, 2002 SWNGPZ 134, NMPol VII 67, 2015 WUNMC 1273;

4. osada, gm. Kozielice, pow. pyrzycki: **Marienwerder** przed 1945, **Marianowo** 1945–1950, **Załęże** 1951 Rosp 378, 1968 Rymar P 184, 2002 SWNGPZ 248, 2015 WUNMC 2538;

5. osada, gm. Krzęcin, pow. choszczeński: **Marienhof** przed 1945, **Marianowo**, **Marjanowo**, **Marysinek** 1945–1950, **Mielęcín** 1951 Rosp 188, 2002 SWNGPZ 134, 2015 WUNMC 1275.

N. niem. od n.o. *Marie*, pol. *Maria*, *Maryja* ‘matka Jezusa’, por. BNOT 184, Łk 1, 27: *a Dziewicy było na imię Maryja*; Mt 1, 16: *Jakub ojcem Józefa, męża Maryi, z której narodził się Jezus, zwany Chrystusem*; Mt 2, 11: *Weszli do domu*

i zobaczyli Dziecię z Matką Jego, Maryją; por. → Dziewicza Kępa, → Dziewoklicz, → Jungfernbrück, Jungfernholz, → Jungfern Werder; II człon to ap. średniem. *vlēt*, gniem. *Fließ* ‘rzeka, strumień’, *Hof* ‘dwór; zagroda, gospodarstwo’ lub *Werder* ‘żuława, wysepka’.

Trudno jednoznacznie wskazać motywację – czy chodziło o biblijną *Maryję* (i jej symboliczny patronat), czy o właścicielkę o takim imieniu. W XVIII i XIX wieku bardzo częste było nadawanie osadom, zwłaszcza nowym, na przykład tworzonym majątkom, nazw zawierających imiona żeńskie. Chciano w ten sposób podkreślić przynależność posiadłości do konkretnej kobiety (n. dzierżawca) lub uczcić ją w ten sposób (n. pamiątkowa). Brak możliwości jednoznacznego rozstrzygnięcia charakteru nazwy. W spisie z 1896 roku występują na Pomorzu 42 nazwy miejscowości od imienia *Marie*, typu *Marienau*, *Marienfelde*, *Mariengut*, *Marienthal*, *Marienwalde*. Takie postępowanie nazewnicze było też częste i w Polsce, wystarczy przywołać znany z literatury (choć autentyczny) przykład *Zofiówki* k. Puław czy też wielu miejscowości typu *Anin* albo *Marysin*⁶.

Po 1945 roku przejściowo lub na stałe nadawano n. pol., będące kalkami n. pierwotnej z adaptacjami słowotwórczymi, zwłaszcza za pomocą suf. *-owo*.

Marianów

1. osada, gm. Przelewice, pow. pyrzycki: *Schöningsburg* przed 1945, *Cudne* 1945–1950, **Marianów** 1945–1950, *Piękne* 1945–1950, *Karsko* 1951 Rosp 120, 1968 Rymar P 164, 2002 SWNGPZ 94, 2015 WUNMC 810;

2. osada, gm. Dolice, pow. stargardzki: *Schönningsthal* 1896, **Marianów** 1945–1950, *Szemiolino* 1951 Rosp 324, 2002 SWNGPZ 214, Tpstarg 95, 2015 WUNMC 2169;

3. osada, gm. Moryń, pow. gryfiński: **Marien-Freude** [ts.?] 1809, **Marienau** XIX w., *Vw. Marienau* 1919, **Marianów** 1945, 1945–1950 SWNGPZ 145, *Niwka* 1945 (?), 1951 Rosp 208, 2002 SWNGPZ 145, 2015 WUNMC 1392, Chl Moryń 69.

Jw. W n. obiektu nr 3 II człon to ap. *Freude* ‘radość’, potem zmiana II członu na ap. *Au* (dziś *Aue*) ‘łąka, błonie, niwa’ z dodanym członem charakteryzującym *Vorwerk* ‘folwark’. N. pol. **Marianów** to kalka n. niem. z adaptacją słowotwórczą

⁶ Więcej na ten temat w publikacjach: M. Karpluk, *Polskie nazwy miejscowe od imion kobiecych*, „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej” 1955, t. I, s. 111–161; B. Afeltowicz, *Antroponimia kobiet w nazewnictwie miejscowym Pomorza Zachodniego*, w: *Słowo. Tekst. Czas IX. Człowiek w przestrzeni języka i tekstu*, red. M. Aleksiejenko, M. Hordy, Szczecin, 2008, s. 90–98.

na wzór słow. n. dzierżawczych z suf. -ów. W obiekcie nr 1 i 2 ts. n. pol. jako przejściowa, zapewne spontanicznie nadana przez osadników.

Marianówka

1. wieś, gm. Płoty, pow. gryficki: *Marienau* przed 1945, *Marianówka* 1945–1950, *Karczewie* 1951 Rosp 118, NMPol IV 331, 2002 SWNGPZ 92, 2015 WUNMC 800.

Jw.

Marianówko

1. wieś, gm. Dębno, pow. myśliborski: *Zicher Försterei* przed 1945, *Marianówko* 1945–1950, *Cychry* 1951 Rosp 41, 2002 SWNGPZ 44, 2015 WUNMC 290;

2. osada, gm. Goleniów, pow. goleniowski: *Höfe Vw. (links Ihna)* przed 1945, *Ininko* 1945–1950, *Marianówko* 1945–1950, *Ininka* 1951 Rosp 98, 2002 SWNGPZ 81, 2015 WUNMC 678.

Jw. Tylko pol. n. przejściowe.

Marienau

1. osada †, pow. myśliborski: *Marienau am Ritz See* przed 1945, *Rzeczyca* 1951 Rosp 282, 2002 SWNGPZ 186;

2. osada, gm. Myślibórz, pow. myśliborski: *Marienau am Soldiner See* przed 1945, *Mączlino* 1951 Rosp 186, 2002 SWNGPZ 132, 2015 WUNMC 1255.

Jw.

Marienberg

1. wieś, gm. Choszczno, pow. choszczeński: *Marienberge* 1839–1842, *Marienberg* przed 1945, *Pakość* 1951 Rosp 231, 2002 SWNGPZ 157, NMPol VIII 276, 2015 WUNMC 1536, B.

Jw. II człon to ap. niem. *Berg* ‘góra’. Pola należące do parafii NMP w Choszcznie nazywano przez stulecia *Marienberg*, czyli *Wzgórzem (św.) Maryi*, w XIX wieku nazwa została przejęta przez kolonię miejską, a później – miejscowość tutaj założoną (dziś *Pakość*).

Marienfelde

1. osada, gm. Kozielice, pow. pyrzycki: *Marienfelde b. Begersdorf* przed 1945, *Maruszewo* 1951 Rosp 184, 1968 Rymar P 168, 2002 SWNGPZ 131, 2015 WUNMC 1244;

2. osada †, pow. pyrzycki: *Marienfelde b. Petznick* przed 1945, *Pławie* 1951 Rosp 242, 1968 Rymar P 173, 2002 SWNGPZ 162.

Jw. II człon to ap. niem. *Feld(e)* ‘pole’.

Marienhagen

1. wieś, gm. Chociwel, pow. stargardzki: *Marienhagen* 1539, 1780, 1896, 1918, *Oświn* 1945–1950 SWNGPZ 156, *Oświno* 1951 Rosp 229, 2002 SWNGPZ 156, NMPol VIII 242, Tpstarg 76, 2015 WUNMC 1526.

Jw. II człon to ap. *Hagen* ‘gaj, żywopłot, ogrodzenie; wyrąb, poręba; przysiółek, wybudowanie’.

Marienhof

1. osada †, pow. gryfiński: *Marienhof* przed 1945, *Odmęt* 1951 Rosp 219, 2002 SWNGPZ 150;

2. osada, gm. Kołbaskowo, pow. policki: *Marienhof b. Hohenzahden* przed 1945, *Smętowice* 1951 Rosp 297, 2002 SWNGPZ 196, 2015 WUNMC 2011;

3. przysiółek wsi Wąwolnica, gm. Dobra (Szczecińska), pow. policki: *Marienhof b. Neuenkirchen* przed 1945, *Lubieszyn* 1951 Rosp 168, 2002 SWNGPZ 122, 2015 WUNMC 1131.

Jw. II człon to ap. niem. *Hof* ‘dwór; zagroda, gospodarstwo’.

Marienhöhe

1. osada, gm. Myślibórz, pow. myśliborski: *Marienhöhe* przed 1945, *Mirawno* 1951 Rosp 193, 2002 SWNGPZ 136, 2015 WUNMC 1294;

2. góra, pow. kamieński (wyspa Wolin): *Marien Höhe* przed 1945, *Wysoczyzna* 1951 Rosp 372, 2002 SWNGPZ 243.

Jw. II człon to ap. niem. *Höhe* ‘wzniesienie, wzgórze’.

Marienthal

1. wieś, gm. Banie, pow. gryfiński: *Mariendale* 1303, *Marienthal* 1789, przed 1945, *Baniewice* 1951 Rosp 3, NMPol I 69, 2002 SWNGPZ 21, 2015 WUNMC 38.

Jw. II człon to ap. niem. *T(h)al* ‘dolina’.

Marienwalde

1. wieś, gm. Bierzwnik, pow. choszczeński: **Marienwalde** 1286/1293, 1833, **Marienwolde** 1325, **Marienwolt** 1504, **Marzenin** 1945–1950, **Bierzwnik** 1951 Rosp 12, NMPol I 192, 2002 SWNGPZ 27, 2015 WUNMC 90;

2. osada †, pow. goleniowski: **Marienwalde** przed 1945, **Iminko** 1945–1950, **Pątlica** 1951 Rosp 234, 2002 SWNGPZ 158.

Jw. II człon to ap. średniem. *wolt*, gnim. *Wald(e)* ‘las’.

Obiekt nr 1: jak podaje NMPol, w 1286 roku cystersi dostali tu las, który nazwali imieniem Maryi.

Marynin

1. osada, gm. Banie, pow. gryfiński: **Marienau** przed 1945, **Marianow**, **Marynin** 1945–1950, **Dłużyna** 1951 Rosp 56, 2002 SWNGPZ 54, 2015 WUNMC 371.

Jw.

Morze Czerwone

1. gotycka baszta w Stargardzie, zbudowana w drugiej połowie XIV wieku: *A 1540 (...) ibi* [w Stargardzie – dop. A.C.] *turres duorum templorum cum turris maris rubri* 1574, **Rote Meer** przed 1945 HPF 151, **Baszta Morze Czerwone** 2016 Wikipedia.

N. równa n. złożonej dniem. *Rora Mär*, gnim. *Rote Meer* ‘Morze Czerwone’, czyli morze śródładowe między Afryką a Półwyspem Arabskim, w sensie biblijnym – jak podaje BNOT 93 – oznacza zarówno Zatokę Sueską, por. Wj 10, 19: *Pan sprowadził wiatr zachodni, bardzo gwałtowny, który uniósł szarańczę i wrzucił ją do Morza Czerwonego*, ale też ogólnie miejsce, w którym Izraelici przekroczyli morze po wyjściu z Egiptu, por. Wj 15, 3–4: *Pan, moczarny wojny, Jahwe jest imię Jego. Rzucił w morze rydwany faraona i jego wojsko. Wyborowi jego wodzowie zginęli w Morzu Czerwonym*.

Nazwę baszty *Morze Czerwone* wyjaśniają podania, mówiące o tym, że w czasie wojny trzydziestoletniej (1618–1648) w jej pobliżu rozegrały się walki, powodujące rozlew morza krwi. Inne legendy mówią o zrzucaniu ze szczytu wieży skażących, po których zostawały czerwone ślady. Bardziej prawdopodobne jest pochodzenie nazwy od rdzawych mokradel (zawierających związki żelaza), istniejących w tej okolicy jeszcze przed wybudowaniem baszty⁷.

⁷ Pl.wikipedia.org/wiki/Baszta_Morze_Czerwone (16.12.2016).

Panieńska Góra

1. góra, 0,7 km wsch. od jeziora Dolsko k. Sarnikierza, pow. łobeski: *Frauen Berg* przed 1945, *Panieńska Góra* 2002 SWNGPZ 330.

N. na cześć NM Panny, por. → Jungfernbrück, Jungfernholz.

Tabor

1. wzgórze na płd. Sławęcina, pow. choszczeński: *Taborsberg* przed 1945, *Góra Tabor* 2001 SNFPZ 146.

N. równa n. biblijnej góry *Tabor*, w której tradycja widzi Górę Przemienienia, dziś nhebr. Har Tawor, arab. Dżabal at-Tur, wys. 588 m n.p.m., na płn. Izraela⁸, por. BNOT 259, Sdz 4, 6: *Idź, udaj się na górę Tabor i weź z sobą dzieś sięć tysięcy mężów synów Neftalego i synów Zabulona*; Ps 89, 13: *Ty stworzyłeś północ i południe; Tabor i Hermon wykrzykują radośnie na cześć Twego imienia*.

Zionsberg

1. piaszczysty pagórek w lesie, Łukęcin, pow. kamieński: *Zionsberg* przed 1945 HPF 151;

2. wzniesienie, Rzęskowo, pow. gryficki: *Zionsberg* przed 1945 HPF 151;

3. wzniesienie, Bobrowniki, pow. stargardzki: *Zionsberg* przed 1945 HPF 151;

W n. niem. *Zion*, pol. *Syjon* ‘dawne umocnienie Jerozolimy, położone na skalnym wzniesieniu pomiędzy Cedronem a Tyropeonem; stopniowo nazwa ta objęła obszar Świątyni i całej Jerozolimy; NT używa jej alegorycznie’ BNOT 244, por. 2 Sm, 5, 7: *Dawid jednak zdobył twierdzę Syjon, to jest Miasto Dawidowe*; Ps 51, 20: *Panie, okaż Syjonowi łaskę w Twej dobroci: odbuduj mury Jeruzalem!*; Hbr 12, 22: *Wy natomiast przystąpiliście do góry Syjon, do miasta Boga żyjącego, Jeruzalem niebieskiego, do niezliczonej liczby aniołów, na uroczyste zebranie*. II człon to ap. niem. *Berg* ‘góra’.

N. nadawana miejscom o jakichś szczególnych lub pożądanym właściwościach, por. → Jerusaleń.

⁸ Por. Pl.wikipedia.org/wiki/G%C3%B3ra_Tabor (8.09.2016).

Podsumowanie

W artykule przedstawiono nazwy odnoszące się do kilkudziesięciu miejsc na Pomorzu Zachodnim: miejscowości, ich części, obiektów terenowych lądowych i wodnych. Toponimy te pokazują, że dla byłych i obecnych mieszkańców Pomorza kwestie związane z postaciami i miejscami opisanymi w *Biblii* to składnik codziennego życia. Fakt, że wiele nazw miejscowych, a zwłaszcza terenowych ma proveniencję biblijną, świadczy o tym, że wiara i praktyki z tym związane odciskały swe piętno także na innych sferach życia, które nawzajem się przenikały.

W sferze językowej mamy nazwy niemieckie i polskie. Często możemy mówić o kontynuacji tradycji nazewniczej, gdyż wiele toponimów niemieckich było tłumaczonych na polski, niekiedy obie wersje językowe współistniały. W głównej mierze są to nazwy należące do kategorii przeniesionych (zwanych też importowanymi)⁹, niekiedy do pamiątkowych¹⁰.

Czasami trudno określić motywację nazwy, np. w odniesieniu do toponimów z członem *Marie* – czy użycie w nazwie imienia matki Jezusa oznaczało tylko symboliczny patronat, a więc powstanie nazwy kulturowej (pamiątkowej), czy też powstawał w ten sposób – w rozumieniu osoby nadającej nazwę – swoisty stosunek własności, czyli nazwa dzierżawcza.

Wiele toponimów genetycznie niemieckich lub polskich przejściowych, odwołujących się do sfery wiary, zwłaszcza zawierających imię niem. *Marie*, pol. *Maria* (*Maryja*), w latach 1945–1950 zostało usuniętych, zastąpionych przez inne, bez konotacji religijnej.

Skróty źródeł i opracowań

B – niepublikowane materiały Grzegorza Jacka Brzustowicza (dziękuję autorowi za ich udostępnienie).

BNOT – A. Tronina, P. Walewski, *Biblijne nazwy osobowe i topograficzne. Słownik etymologiczny*, Częstochowa, 2009.

ChI Człuchów – A. Chłudziński, *Nazwy miejscowe gminy Człuchów, cz. I: B–K*, w: *Ziemia człuchowska – Kaszuby – Pomorze. O dziejach, kulturze i ludziach. Materiały*

⁹ Więcej na ten temat: J. Treder, *Nazwy ponowione wśród nazw przeniesionych*, „Onomastica” 1979, t. XXIV, s. 20–43; tenże, *Nazwy importowane...*

¹⁰ M. Buczyński, *Pamiątkowe nazwy miejscowe w językach słowiańskich*, oprac. S. Warchoń, Lublin, 1997, zwłaszcza s. 9–13. W tym opracowaniu brak obiektów z omawianego terenu.

- z sesji 8–9 IX 2006 r., red. C. Obracht-Prondzyński, Człuchów–Gdańsk, 2007, s. 261–288.
- Chl Karnice – A. Chludziński, *Nazwy miejscowe gminy Karnice (wybór)*, w: *Trzebiatów – spotkania pomorskie 2011*, red. J. Kochanowska, Trzebiatów, 2011, s. 100–111.
- Chl Mieszkowice – A. Chludziński, *Nazwy miejscowe gminy Mieszkowice / Ortsnamen der Gemeinde Mieszkowice*, w: *Nadodrzańskie spotkania z historią. Polsko-Niemiecka Konferencja Naukowa, Czelin, gm. Mieszkowice, 2 marca 2013 r. / Treffen mit der Geschichte an der Oder. Deutsch-Polnische Wissenschaftliche Konferenz, Czelin (Zellin), Gem. Mieszkowice (Bärwalde Nm.), 2. März 2013*, red. A. Chludziński, Pruszcz Gdański–Mieszkowice, 2013, s. 35–72.
- Chl Moryń – A. Chludziński, *Nazwy miejscowe gminy Moryń*, w: *IV Nadodrzańskie spotkania z historią 2016*, red. A. Chludziński, Pruszcz Gdański–Mieszkowice, 2016, s. 53–82.
- Chl Trzebiatów – A. Chludziński, *Nazwy miejscowe gminy Trzebiatów*, w: *Trzebiatów – spotkania pomorskie 2004 r.*, red. J. Kochanowska, Wołczkowo, 2005, s. 35–49.
- HE – Seria „Hydronymia Europaea”, red. W.P. Schmid: J. Duma, *Zuflüsse zur unteren Oder und zur Ostsee bis zur Persante (Nazwy dopływów dolnej Odry oraz Bałtyku po ujście Parsęty)*, Stuttgart, 1988, Lieferung 4; A. Belchnerowska, *Die Namen der stehenden Gewässer im Zuflussgebiet der Ostsee zwischen unterer Oder und unterer Weichsel (Nazwy jezior w dorzeczu Bałtyku między dolną Odry i dolną Wisłą)*, Stuttgart 1991, Lieferung 7.
- HPF – R. Holsten, *Die pommersche Flurnamensammlung*, Köln–Graz 1963.
- NMłob – B. Afeltowicz, *Nazwy miejscowe byłego powiatu lobeskiego*, Szczecin 2012.
- NMPol – *Nazwy miejscowe Polski. Historia, pochodzenie, zmiany*, red. K. Rymut, B. Czopek-Kopciuch, U. Bijak, Kraków, 1996–2015, t. I–XII.
- NWS – A. Belchnerowska, *Nazwy wód stojących w dorzeczu Bałtyku między dolną Odry a dolną Wisłą*, Szczecin 1993.
- PMT – Seria „Pomorskie Monografie Toponomastyczne”: E. Breza, *Toponimia powiatu kościerskiego*, Gdańsk, 1974, nr 1; H. Górniewicz, *Toponimia Powiśla Gdańskiego*, Gdańsk 1980, nr 4.
- Rosp – S. Rospond, *Słownik nazw geograficznych Polski Zachodniej i Północnej*, Wrocław 1951.
- Rymar P – E. Rymar, *Przywrócenie i nadanie nazw miejscowościom powiatu pyrzyckiego w latach 1945–1947*, „Zeszyty Pyrzyckie” 1968, z. I, s. 131–197.
- SEMiG – S. Rospond, *Słownik etymologiczny miast i gmin PRL*, Wrocław i in. 1984.
- SES – F. Sławski, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 1952–1982, t. I–V.
- SNFPZ – T. Białecki, *Słownik nazw fizjograficznych Pomorza Zachodniego*, Szczecin 2001.
- SWNGPZ – *Słownik współczesnych nazw geograficznych Pomorza Zachodniego z nazwami przejściowymi z lat 1945–1948*, red. T. Białecki, Szczecin 2002.

Sychta – B. Sychta, *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej*, Wrocław 1967–1976, t. I–VII.

Tpstarg – B. Stramek, *Toponimia powiatu stargardzkiego*, „Monografie Pomorskie” 2011, nr 3, Pruszcz Gdański.

WUNMC – Wykaz urzędowych nazw miejscowości i ich części, załącznik do Obwieszczenia ministra administracji i cyfryzacji z dnia 4 sierpnia 2015 r. w sprawie wykazu urzędowych nazw miejscowości i ich części, Dz.U., 19.10.2015, poz. 1636.

Skróty ksiąg biblijnych

- 1 Sm 1. Ks. Samuela (ST)
- 2 Kr12. Ks. Królewska (ST)
- 2 Sm 2. Ks. Samuela (ST)
- Dz Dzieje Apostolskie (NT)
- Ga List do Galatów (NT)
- Hbr List do Hebrajczyków (NT)
- J Ewang. wg św. Jana (NT)
- Łk Ewang. wg św. Łukasza (NT)
- Mk Ewang. wg św. Marka (NT)
- Mt Ewang. wg św. Mateusza (NT)
- Ps Ks. Psalmów (ST)
- Rdz Ks. Rodzaju (ST)
- Sdz Ks. Sędziów (ST)
- Tb Ks. Tobiasza (ST)
- Wj Ks. Wyjścia (ST)

Inne skróty i znaki

- ap. apelatyw (wyraz pospolity)
- aram. aramejski
- dniem. dolnoniemiecki
- gniem. górnoniemiecki
- łac. łaćski
- n. nazwa
- nhebr. nowohebrajski
- n.m. nazwa miejscowa
- n.o. nazwa osobowa
- niem. niemiecki
- płd. południe, południowy

płn.	północ, północny
pol.	polski
por.	porównaj
rz.	rzeka
śrdniem.	średnio-dolno-niemiecki
wsch.	wschód, wschodni
zach.	zachód, zachodni
→	odsyłacz
†	obiekt nie istnieje

ABSTRAKT

W artykule przedstawiono nazwy odnoszące się do kilkudziesięciu miejsc na Pomorzu Zachodnim: miejscowości, ich części, obiektów terenowych lądowych i wodnych. Toponimy te pokazują, że dla byłych i obecnych mieszkańców Pomorza kwestie związane z postaciami i miejscami opisanymi w *Biblii* to składnik codziennego życia. Fakt, że wiele nazw miejscowych, a zwłaszcza terenowych ma proveniencję biblijną, świadczy o tym, że wiara i praktyki z tym związane odciskały swe piętno także na innych sferach życia, które nawzajem się przenikały.

BIBLICAL MOTIFS IN GEOGRAPHICAL ONOMASTICS IN WESTERN (SZCZECIN) POMERANIA

ABSTRACT

The article presents the names of several dozen of places in Western Pomerania, villages or towns, their parts, and land and water toponyms; they all indicate that the questions connected with characters and places described in the Bible are part of their everyday life for the former and present inhabitants of Western Pomerania. The fact that many toponyms are of biblical origin proves that faith and religious practice have set their stamp on other spheres of life, which intermingled mutually.